

Майоров А.В. Великая Хорватия: Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона / Отв. ред. А.Ю. Дворниченко. – Санкт-Петербург: Изд-во СПбГУ, 2008. – 209 с.

Етногенеза хорватів за межами Хорватії є однією з найскладніших і важливих дослідницьких проблем в українській і загалом світовій історіографії.

У зв'язку з означеним, монографія “Великая Хорватия: Этногенез и ранняя история славян Прикарпатского региона” не тільки заповнює істотний пробіл у студіях етногенези слов'ян, а й хорватської міграції в ранньому середньовіччі. Структура книги побудована на висвітленні кількох аспектів проблеми: аналіз свідчень візантійського імператора Костянтина VII Багрянородного та інших письмових джерел про походження й розселення хорватських племен; визначення географічного розташування Великої Хорватії й території локалізації білих хорватів; з'ясування походження етноніма “хорват”; встановлення шляхів ранньосередньовічної хорватської міграції.

Найважливішим джерелом ранньої історії хорватів є 30-й і 31-й розділ твору Костянтина VII Багрянородного “Про управління імперії” (948–952 рр.). Вони ретельно проаналізовані й широко використані у праці О.В. Майорова. Значне місце в монографії історик відводить проясненню достовірності звісток візантійського імператора про походження і розселення хорватів, а думки тих дослідників, які повністю відкидають його повідомлення, вважає необґрунтованими.

Привертає увагу висновок О.В. Майорова, що хорвати прибули в Центральну Європу не слабко організованою масою, а навпроти, мали сильну військово-політичну організацію; це давало їм перевагу перед іншими народами в боротьбі за нові території.

Водночас автор вважає помилковим ототожнення Костянтином Багрянородним понять Велика й Біла Хорватія. Більша частина монографії присвячена доказу їхнього різного походження. Звістки візантійського імператора про ранню історію хорватів, на думку О.В. Майорова, підтверджують значення поняття “Велика Хорватія” як території прабатьківщини хорватського етносу. Саме з цієї території пішло наступне його розселення на нових землях, які й стали називатися “Білою Хорватією”.

Із посиланням на Костянтина Багрянородного та інші джерела автор книги окреслює територію Білої Хорватії районами Верхів'я Ельби й Вісли, а область Великої Хорватії – Східним Прикарпаттям, можливо також і Закарпаття. Кордон розселення хорватів та угорців проходив поблизу Карпатських гір і шлях із Великої Хорватії до Чорного моря займав 30 днів.

Одним із центральних питань є походження самого етноніма “хорват”. За даними Костянтина Багрянородного, він означає буквально “власник великої країни”. Однак, думка про слов'янське походження цього етноніма не знаходить підтвердження. Тому автор книги обґрунтовує іранський варіант його появи. “Хорват” зустрічається в написах II–III ст. у давньогрецькому полісі Танаїсі, що знаходився в гирлі Дону, а в давньоіранській мові це слово порівняне зі “сторожем худоби”. Одну з назв київської гори Хоривиця й ім'я міфологічного співзасновника Києва – Хорів О.В. Майоров зіставляє з авестовським і давньоперським поняттям “гора”. Дослідник робить висновок: спочатку “хорватами” називалося об'єднання північнопричорноморських іранських племен, що мешкали на схід від Дону. Принагідно нагадаємо, що серед науковців мовний і культурний вплив іранського світу на пращурів східних і південних слов'ян визнано вже давно.

Узагальнюючи попередні результати наукових пошуків і власні дослідження, О.В. Майоров простежує, як, на його думку, іранський етнонім “хорват” трансформувалася в слов'янське середовище. Він вважає, що під час гунської навали іраномовні хорвати рушили із східних районів Дону на північний захід до Карпат, де зіткнулися зі слов'янами й передали їм свою назву. Отже, прабатьківщиною хорват-слов'ян, яка отримала назву “Велика Хорватія”, варто вважати територію Верхнього й частково Середнього Подністров'я, Пруто-Дністровського міжріччя та верхньої течії Тиси. Період створення прадавнього племінного об'єднання хорватів Прикарпаття О.В. Майоров визначає останньою чвертю IV – першою половиною V століття.

У монографії зроблено спробу дати відповідь на питання щодо розселення хорватів у Центральній Європі й на Балканах. На думку автора, взаємодія хорватів із мобільними племенами аланів втягла їх у рух других на захід. Одна з груп хорватів пішла на Балкани і спочатку осіла в Далмації, а потім освоїла значно більшу територію півострова; друга – у середині V ст. – досягла районів Верхньої Вісли й розселилася в Малій Польщі. Третя група хорват-слов'ян Прикарпаття залишилася на місці і склала в майбутньому основу населення Галицької землі.

Позаяк у книзі натрапляємо на різні географічні назви й поняття, то, на наш погляд, її значно б збагатили картографічні додатки з вказаної проблематики. У цілому ж монографія О.В. Майорова є важливою науковою підмогою для фахівців і всіх, хто цікавиться історією слов'ян.

Олена Сухушина

Дрогобицький краєзнавчий збірник / Ред. кол. Л. Тимошенко (голов. ред.), В. Александрович, Л. Винар, Л. Войтович, Я. Ісаєвич та ін. – Вип. XI–XII. – Дрогобич: Коло, 2008. – 728 с.

У 2008 р. Дрогобицьким державним педагогічним університетом ім. І. Франка було видано спарений XI–XII випуск “Дрогобицького краєзнавчого збірника” (далі – ДКЗ), де опубліковано ряд статей, документальних матеріалів, рецензій та оглядів, присвячених актуальним проблемам української і зарубіжної історії. Репрезентовано матеріали не лише науковців цього навчального закладу, а й істориків з Бернського університету (Швейцарія), Львівського національного університету ім. І. Франка, Національного університету КМА, Київського національного університету ім. Т. Шевченка, Острозької академії та інших вишів і наукових установ України.

У рубриці “Статті” представлено 35 публікацій, присвячених різним темам.

Розпочинають збірник статті О. Петречка, І. Климів та О. Захарчука, які висвітлюють проблеми всесвітньої історії. Олег Петречко досліджує еволюцію сенаторської верстви римського суспільства у добу принципату (30 р. до н.е. – 284 р. н.е.). Автор дійшов висновку про перетворення сенаторів з аристократії на загальнодержавну вищу верству. Зберігаючи свої привілеї, вони втрачали політичну самостійність, ставали службовцями імператора. До висновків О. Петречка можна додати, що дискредитація республіканських ідеалів призвела у вказаний період до поширення корупції та моральної деградації сенаторів.

Певні застереження варто висловити щодо публікацій Ігоря Климів та Олега Захарчука. У статті І. Климів “Розвиток християнства в Римській імперії у IV ст. н.е.” фактично відсутня історіографія проблеми, яку, до речі, в українському антикознавстві започаткував М. Драгоманов. Автором не використані праці Амміана Марцелліна, Євсевія Кесарійського, Аврелія Августина та інші важливі пам'ятки. У висновках натрапляємо на раніш опубліковані думки І. Свенцицької, А. Рановича, А. Рудокваса. О. Захарчук висвітлює діяльність Наполеона Бонапарта у 1799–1804 рр. У статті також бракує історіографії проблеми, збіднені висновки, дуже обмеженою є джерельна база. Порівняно з працями Є. Тарле, В. Ревуненкова, А. Манфреда автор не вносить нічого нового у дослідження проблеми.

Археологічній тематиці присвячена публікація Романа Миськи, де подано основні результати обстеження наскального міста-фортеці “Тустань” у 2007 р.

Теоретичні проблеми української ментальності досліджує Галина Копельців-Левицька. Під ментальністю авторка розуміє “частковий аспектний прояв менталітету не тільки в умонастрої суб'єкта, а й у його діяльності”. Важливим є висновок про те, що “якраз в українській ментальності варто шукати одну з головних (якщо не головну) причин бездержавного існування нації впродовж тривалого історичного періоду”.

Питання генези українського націоналізму висвітлює Оксана Тимошенко у статті, присвяченій роботі Миколи Міхновського “Самостійна Україна”. Автор доводить зв'язок між самостійництвом початку ХХ ст. та інтегральним націоналізмом 20–30-х рр. Зроблено висновок, що “М. Міхновський висунув нову, надзвичайно потрібну ідею – ідею нової України”.

У ДКЗ представлено студії, що стосуються загальної історії України. Середньовічній добі присвячені дослідження Л. Войтовича й А. Петрика. Леонтій Войтович здійснив спробу узагальнити відомості про маловідомого галицького князя XII ст. Івана Берладника. Автор аналізу поширені серед істориків погляди на життя та діяльність цього князя й аргументовано доводить, що Іван був сином теребовельського князя Ростислава-Григорія Васильковича і став жертвою боротьби за Галицьку спадщину. Андрій Петрик на основі аналізу археологічних, актових і літописних джерел відстежує економічне підґрунтя політичної могутності боярства Галицько-Волинської держави, простежує його еволюцію в XI–XV ст.